

gående bord. Om prästen med fru var med och andra personer, som ansågs för mera än de andra gästerna skulle alltid de bjudas först. Det var likadant om det var sittande eller gående bord. Trugning "krusning" eller krusa, som det benämndes, var ganska allmänt förekommande här förr, men var väl i stort sett borta före 1940. Hur många gånger, som trugningen skulle ske, tror jag ej var räknat i ett bestämt antal, man fick krusa dem till de gick. Trugningen skedde väl lite grand av alla gästerna men sedan kalaset kommit igång gick det bättre undan för undan, och förekom det rikligt med våtvaror, glömde i varje fall männen av det till slut. Det var i stort sett ~~XXXX~~ kvinnorna, som var värst till att krusa, men det förekom också ganska starkt bland männen. Vilka manspersoner, som kunde tänkas gå före ^{kvinnor} ~~männen~~, kan jag verkligen ej tillfredsställande besvara.

Matsedeln vid olika kalas.

I någon mån växlade matsedeln vid de olika kaläsen, och kunde väl också växla något vid likställda kalas. Det var givetvis mycket beroende av hemmens råd. Vid begravningar och bröllop blev det dock ganska många gånger en viss likhet. Detta var mycket beroende av förningen, som gästerna hade med sig. En typisk matsedel är ganska svårt att ge ett exempel på. Under den tidsepok, som frågelistan omfattar, var det ganska stor skillnad från 1900 till 1940. 1900 tillhörde i stort sett den gamla tiden och vad som då var brukligt. Sedan skiftade det ganska ofta fram till 1940. Drycker, som förekom vid så gott som alla kalas var mjölk och hembrygt dricka och spritdrycker. Senare tid pilsner, olika sorter av läskdrycker och även mjölk, samt ännu flera sorter av olika spritdrycker. Enbart kalas med kaffe, kakor och vin förekom ofta vid kalas av olika slag. Jag tror dock att man då får räkna med lite senare tid än seklets början. Begravningskalas förekom ofta under 20 och 30 talet där den största delen av de inbjudna blott bjöds på kaffe, kakor och vin. De närmast anhöriga och närmaste släkten bjöds dock i regel även på mat. Det var i regel så att alla de inbjudna samlades i den avlidnes hem och blev bjudna på kaffe, kakor och vin - vin är numera bortlagt - och sedan positionen upplösts vid kyrkan samlades de närmaste anförvanterna och likaså släktingarna i hemmet för mat. För övrigt förekom det vid många enklare bjudningar - jag räknar fortfarande med senare tid - att det var kaffe olika sorter av spritdrycker, frukt och läskedryck. Det var olika hur längen ~~XXX~~ varje rätt kunde tagas att äta. Det var mycket beroende av hur många gäster det var, om det var trångt och besvärligt för desamma, och givetvis hur mycket det skulle krusas. Någon direkt bestämd tid är ganska svårt att ange. I äldre tid och kanske

något i början av 1900 talet, förekom det att man använde samma tallrik och bestick till flera rätter, dock ej i varje hem, jag tror att det vid 1900 talets början var ganska sällsynt.

Gående bord

Det ansågs ej för fint att taga för mycket på tallriken på en gång, åtminstone ej den första gång man gick fram, man gick hellre flera gånger. Värddinnan överkade det hela, bjöd gästerna att gå fram och taga mer när hon såg att de hade sina tallrikar tomma. Om hon direkt utpekade de olika maträtterna och bad dem taga av vissa av dessa tror jag förekom, men däremot att taga av alla. Skåla är en gammal sed här och den fortsätter ännu i dag. Några särskilda bestämda regler för dessa skål torde ej förekommit. På ett sätt var det ju det och är fortfarande. När alla vid ett bord har börjat att äta av smörgås eller varmrätt, brukar den första skålningen att förekomma.

Tal.

Om man räknar med 1900 talets första tid och de olika kalasen bland allmogen, var det ganska sparsamt med tal. Detta började att bliva mera allmänt under 20 talet, när även allmogen hade fått en något mera bildning än tidigare. Sedan förekom det och förekommer vid nästan alla kallstillfällen. Bordsvisar torde ej något närmare ha förekommit här bland allmänheten före 1940, men torde däremot ha förekommit tidigare bland de förmögna familjerna. Att stiga upp emellan rätterna vid sittande bord, har jag själv eller min berättare ej hört uttalas att det har förekommit här. Ofta blev det så att män och kvinnor skildes till olika rum efter maten. Vid begravnings och bröllopskalas förekom det väl ej männen skulle spela kort, men vid andra kalas blev det ofta kortspel och toddydrickning, och då ville männen helst vara för sig själva.

I början av 1900 talet var det ej så många män här på orten, som rökade men det fanns dock rökare även då. Det fanns också många, som rökade på kalas, trots att de ej var vanerökare. När dom fått en lagom dos av sprit, provade de av hur det kändes att röka. Denna tid ansågs det för fint att röka, emot som att tugga snus eller tobak. Vid kalasen för de äldre förekom väl ej så mycket av underhållning mer än historieberättande. Vid ungdomskalasen däremot förekom i första hand dans, men även sång och musik. Insamling av pengar till de fattiga m, m, torde ligga längre tillbaka i tiden än början av 1900 talet. I mera äldre tid förekom det. Jag har sett i en släktbok, en beskrivning från ett bröllop här i socknen 1797, det var för övrigt å den gård, som nu är i hembygdsföreningens ägo, där hade förekommit insamling bland annat till de fattiga. Insamling till spelman däremot var ganska så obligatoriskt.

~~Insamling till speleman förekom i~~

Insamling till spelemän förekom ganska så längan här. Vid vissa kalas förekom det till ända emot 40 talet. Vid något enstaka tillfälle även senare. Jag var på ett 60 års kalas för 10 år sedan, där förekom insamling till spelmännen. Det var en av gästerna som kom med detta förslag när värden förstod att det skulle ske en insamling, protesterade han emot detta, men gästen var också envis och ville uppleva gamla minnen. Och det blev gästen som avgick som segrare.

Uppbrott vid olika kalas.

Begravningskalas, som i regel hade börjat under dagen, slutade en gång under förkvällen, undantag finns dock, det kunde även bli senare. Det förekom någon gång, ganska våta begravningskalas också. Bröllopskalas slutade betydligt senare, det blev för det mesta ej förrän fram emot morgontimmarna. Jul och andra enklare kalas, var i de flesta fall slut före midnatt eller däromkring. Jag tror ej att det var någon särskilt, som skulle bryta upp och gå först. Ofta var det så att det var damerna, som ville bryta upp först. Männen ville ogärna gå så långt som de hade något kvar i toddyglaset eller trodde att de skulle få mera. Att gästerna tog varandra i hand vid avskedet, var en allmän sed här på orten. Att man tog kalasmat med sig hem var en ganska allmän sed. Det var i huvudsak kakor och konfekt, frukt m, m, som man tog i ett knyte av något slag. Det var i huvudsak kvinnorna, som gjorde detta. På något speciellt sätt tror jag ej att det förekom att man tackade för maten. Man tackade värdfolket och familjemedlemmarna först. Detta var och är sedvanligt ännu. Vad som angår efterkalas har jag förut upptecknat att detta ofta förekom efter bröllop och likaså vilka som inbjöds. Fick icke deltagande fattiga del av välfägnaden. Denna fråga vet jag ej om jag förstår rätta innebörden av. Om någon fattig var inbjuden att delta i kalaset, fick han givetvis med av det, som bjuddes. Men det förekom också—men det var troligen före, möjligen och så vid 1900 talets början—att om någon av de välsituerade haft ett större kalas, att de skickade någon av sina tjänare dagen efter eller strax efter till någon eller några av de fattiga med överbliven kalasmat. Under den aktuella tidsperioden förekom det knappast att någon höll kalasen på hotell och pensionat. Det fanns ej något sådant ställe här. Det fanns en gästgivaregård, som det förekom att någon hade kalas av skilda slag, men det var under 30 talet först, som de började med detta. Vid 30 talets början började man också att ha större kalas i föreningshuset, helst de som hade ont om platts hemma och det skulle förekomma dans. Sedan det nya medborgarhuset byggdes här förekommer de flesta kalas där, även begravingar. Det blev dock ej fardigt förrän i början på 60 talet.

Om matsedeln på hotell och pensionat var annurlunda än i hemmen, kan jag alltså av nämnda skäl ej ange.

Under den aktuella tidsepoken försvann många av de seder och bruk, som varit vanliga i mera äldre tid. Vid seklets början 10-15 ^{år} framåt, levde dock många av dessa seder kvar. Trugningen, att man skulle krusas, var en av dessa seder, som längst levde kvar. Om man undartar begravningskalasen - i vissa fall kunde det också bliva ganska så livligt vid dessa innan man skildes åt - så var kalasen efterlängtade av de bredare befolkningslagren. Det var ett efterlängtat avbrott i deras ofta vardagliga tritess. Ett bättre kalas blev ofta omtalat dagarna efter och mången gång inträffade saker, som blev omtalade ganska längen, och än i dag kan man få höra vissa historier berättas om det och det kalaset. Det var mycket så att det åtminstone vid vissa tillfällen förekom rikligt med sprit och många gubbar blev ganska så berusade och kunde blamera sig på skilda sätt, som många av de andra gästerna fick ganska så roligt av. I början av seklet fanns det mycket av säregna typer, såväl kvinnor, som män. Det var ej då som nu att alla människor är, åtminstone till många delar, lika varandra. En direkt redogörelse för de olika kalasens förlopp, blir svårt för mig att ange, av den anledningen att jag ej själv ej var med på så många förrän början på 20 talet, och då var det mest på ungdomskalas. Förutom förtäring - även sprit, fast i mindre skala än på de äldres kalas - var det lekar eller dans, även båda delarna. Jag kan dock berätta om ett bröllop, där jag som småpojke var med, som åskådare det var en av åren 1914-15. Den dåvarande skolläraren här hade bröllop för sin dotter, han hade blott detta barn, så det skulle bli ett s, k, bättre bröllop. Det var kyrkbröllop och ganska många gäster. Det var på sommaren och var varmt och vackert väder. På kvällen när åskådarna kom dit satt många av gästerna i trädgården och drack grogg m, m. Som hjälp till den kvinnliga betjäningen hade värdfolket anställt en bartänder. Han skulle tillse och ha hand om allt som gällde drycker, tillse att gästerna hade att fylla på med, taga bort tomflaskorna m, m. Den som tjänstgjorde, som bartänder var en snickare här från kyrkbyn. Han var känd för att vara ganska så svag för starka drycker, och han hade också smakat på dem ganska ordentligt på bröllopet själv. Åskådarna brukade denna tid stanna kvar ganska längen på bröllopgårdarna och så blev det även här. Många av gästerna lämnade sina bord, för att gå att prata med andra. När det började att bli mörkt var det några av åskådarna, som smet in till ~~XXXXX~~ bord, som gästerna lämnat och kände på deras drycker. Bartendern torde ha gjort detsamma själv, för han började att vara ganska berusad. Gästerna eller värden gick då och sade till honom att han får tillse att de får ha sina drycker ifred för åskådarna

Han svarade då, att jag har räddat vad räddas kan. Gästerna hade ganska roligt åt detta, de såg och förstod att han hade räddat ganska så mycket åt sig själv.

De flesta av de kalas som var rådande före 1940 finns altjämt kvar. Seder och bruk vid kalasen skiljer sig dock ganska mycket från seklets början och nu. De flesta av de nämnda arbetskalasen-gillen- är dock borta. I stort sett är det endast taklagsfesten-taklagsöl-som är kvar av dessa. Dop, bröllop och begravningskalasen är kvar. Födelsedagskalasen är nu flera än då och även större. Som förut upptecknats är förning till kalasen borta för ganska längesedan. Seden att bygga äreport vid bröllop och på kvällen gå och hylla brudparet med hurrarop och sång, lever fortfarande kvar. "Skäda brud" är Ortsbenämningen på denna hyllning. Den största förändringen jämfört med förr och nu har skett med begravningskalasen. Förr var det sedvanligt här på orten att det även till dessa kalas förekom lika mycket av sprit, som vid andra kalas, denna sed är nu och sedan rätt många år tillbaka, helt borta. Det var dock många av de, som var vana vid sprit vid dessa tillfällen och som för övrigt gärna ville ha, som mycket ogillade när spriten togs bort från begravningskalasen.

Jag vill ~~XXX~~ sluta mina uppteckningar om "kalas" med att berätta om en manlig person, som högst ogillade detta. Personen är fortfarande i livet, han är en 75-76 år gammal. Han bor i en liten by i skogsbygden, han var och är nästan lite av ett original. Han var också gårfarieföreläsare i textilvaror. År 1937 dog en granne till honom. Vid detta begravningskalas förekom ej någon sprit mer än ett glas vin. Det var ett av de första begravningskalasen, troligen det första inom den begravningskretsen, som detta förekom. Folket hade varit bjudna till begravningsstället före begravningsakten i kyrkan och skulle efter avslutningen i kyrkan och på kyrkogården åtskiljas där. Nämnda person blev då av en dåvarande handlare här i byn bjuden in till honom och fick 2 supar brännvin. Hans fru hade av någon anledning ej varit med på begravningen. När han kom hem talade han om för henne att det ej bjuddes på någon sprit på begravningskalaset, men att han hade varit inne hos handlaren i kyrkbyn och fått ett supar. Sedan fällde han följande yttrande till sin fru. Det är så mycket du vet, att om jag dör före dej, så köper du hem några liter brännvin, så att de som skall följa mig till kyrka och kyrkogård, får sig några rejäla kaffegökar innan de skall gå dit, "för sorgen blir icke minner för det".